

Történelmi pillanatkép

Rovatvezető: Fejér László, címzetes egyetemi docens, a Magyar Hidrológiai Társaság tiszteleti tagja, az MHT Vízügyi történelmi bizottság elnöke.

Faludi Gábor és a bajai Türr István-kutatás első szakasza

Albert Gábor¹

¹ főiskolai tanár, Szegedi Tudományegyetem Mezőgazdasági Kar, (e-mail: albert.gabor@szte.hu)

DOI: 10.59258/hk.20919

Kivonat

Jelen írás célja az egykori bajai Felsőfokú Vízgazdálkodási Technikum Ideológiai (majd Társadalomtudományi) Tanszékén folyó Türr István-kutatás első szakaszának bemutatása, a kutatásvezető, Faludi Gábor ezirányú tevékenységének áttekintése. A Tanszék legnagyobb méretű KK (kölségvetésen kívüli) munkáját Dégen Imre a kezdetektől támogatta, annak tartalmát az Országos Vízügyi Hivatal és a Felsőfokú Vízgazdálkodási Technikum Ideológiai Tanszéke között létrejött 1968. február 23-i keltezésű szerződés rögzítette. A téma historiográfiai áttekintését újabb levéltári források, a korabeli KK munkanaplók elemzése teszi lehetővé. Írásunk nem titkolt célja újabb adalékkal szolgálni Dégen Imrének a múltörzés és a bajai felsőfokú műszaki-vízügyi képzés iránti elköteleződésének igazolására. A téma időszerűségét a Türr István emlékév adja: az egykori szabadságharcos ugyanis 200 éve, 1825. augusztus 11-én született Baja városában.

Kulcsszavak

Türr István-kutatás, Felsőfokú Vízgazdálkodási Technikum Ideológiai Tanszéke, Faludi Gábor, Ferenc-csatorna rekonstrukciója.

Gábor Faludi and the Türr István research in Baja

Abstract

This article aims to introduce the first phase of the Türr István research conducted at the former Department of Ideology (later Department of Social Sciences) of the Baja Higher Water Management Technical School, and to provide an overview of the related activities of the research leader, Gábor Faludi. The largest extra-budgetary work undertaken by the Department was supported from its inception by Imre Dégen. Its content was formally established in a contract dated 23 February 1968 between the National Water Office and the Department of Ideology of the Higher Water Management Technical School. A historiographical overview of the topic is made possible through the analysis of newly available archival sources and contemporary extra-budgetary work logs. An additional, explicit objective of our study is to contribute further evidence of Imre Dégen's dedication to preserving historical memory and his commitment to the development of higher-level technical and water management education in Baja. The timeliness of the topic is underscored by the Türr István Memorial Year: the former freedom fighter was born 200 years ago, on 11 August 1825, in the town of Baja.

Keywords

Türr István research, Department of Ideology of the Higher Water Management Technical School, Gábor Faludi, reconstruction of the Ferenc Canal.

A BAJAI FELSŐFOKÚ VÍZGAZDÁLKODÁSI TECHNIKUM ÉS AZ IDEOLÓGIAI (TÁRSADALOMTUDOMÁNYI) TANSZÉK

Az 1961. évi III. törvény egy új, gyakorlatorientált felsőfokú iskolatípus létrehozására adott lehetőséget. Ez az új iskolatípus a felsőfokú technikum volt. Az egyetlen „vízes” képzés felsőfokú technikum keretében 1962-ben Baján kezdte meg a működését. A Magyar Forradalmi és Munkás-Paraszt Kormány az 1961. évi III. törvény alapján az Országos Vízügyi Hivatal (OVH) jogelődje, az Országos Vízügyi Főigazgatóság kezdeményezésére a 12/1962. (V.5.) sz. rendeletével alapította meg ezt az intézményt. A további átszervezésre a Kormány 1033/1970. (VIII.7.) sz. határozata alapján került sor, amely a Felsőfokú Vízgazdálkodási Technikum megszüntetését és a Budapesti Műszaki Egyetem (BME) szervezeti keretén belül a Felsőfokú

Vízgazdálkodási Főiskolai Kar létrehozását eredményezte (Szilávik 2022). Sikeres államvizsga után a végzett hallgatók már nem szaktechnikusi, hanem üzemmérnöki oklevelet vehettek át.

Az 1963-ban elfogadott Szervezeti és Működési Szabályzat négy tanszéket nevezett meg: az Általános és mezőgazdasági vízgazdálkodási, a Vízellátási és csatornázási, az Alaptárgyi és az Ideológiai Tanszéket (Szilávik 2022). A tanszéki struktúra 1970 után átalakult: egyrészt a tanszékek száma négyről ötre nőtt, másrészt egy-egy tanszék neve is megváltozott. Az új tanszéki szervezet az alábbi egységekből állt: Mezőgazdasági vízgazdálkodási Tanszék, Vízellátási és csatornázási Tanszék, Alaptárgyi Tanszék, Építési és gazdasági Tanszék, valamint az Ideológiai Tanszék helyébe lépő Társadalomtudományi Tanszék.

Az Ideológiai (később Társadalomtudományi) Tanszékhez a következő tantárgyak tartoztak: politikai gazdaságtan, filozófia, tudományos szocializmus, orosz nyelv és testnevelés (Czédli 1970).

Az Általános és mezőgazdasági vízgazdálkodási szak nappali tagozatán az 1960-as évek második felében a tantárgyfelosztás például az alábbiak szerint alakult: az 1967-1968. tanév I. és II. félévében a hallgatók a politikai gazdaságtant Gergely Józseftől, az orosz nyelvet Kubatov Jánostól sajátították el, míg a testnevelést Szirmai József irányította. Az 1968-1969. tanév I. félévében az orosz nyelv és a testnevelés tanítása tovább folyt, de új tárgyként filozófiát is hallgattak a növendékek. A tárgy oktatója Faludi Gábor volt. Az 1968-1969. tanév II. félévében Faludi Gábor gondozásában új stúdiumként jelent meg a politikai gazdaságtan. Ebben a tanévben még testnevelés órán is részt vettek a hallgatók (*Simó Domokos szóbeli közlése*).

FALUDI GÁBOR ÉS A TÜRRI ISTVÁN-KUTATÁS

Az Ideológiai (később Társadalomtudományi) Tanszék vezetője az alapítástól kezdve Faludi Gábor volt. Néhány vonás a Faludi-képhez saját visszaemlékezése és Keve Gábor 2023-as nekrológja segítségével! Faludi Gábor 1933-ban Békésben született egy többgyermekes, munkacentrikus családban, szerény körülmények között. Itt végezte elemi és reáliskolai tanulmányait is, majd 17 évesen a Muronyi Állami Gazdaság részlegvezetője lett. Felsőfokú végzettséget 1957-ben a Lenin Intézetben, történelem szakos diplomát 1967-ben az Eötvös Loránd Tudományegyetemen szerzett, majd 1969-ben „summa cum laude” minősítéssel doktorált a Szegedi Tudományegyetemen. A Művelődési Minisztérium szervezésében két éves továbbképző szaktanfolyamokat is elvégzett: 1971-1972-ben általános szociológiát, 1972-1974-ben etikát, 1979-1980-ban vallástörténetet és valláskritikát, 1980-1982-ben pedig esztétikát tanult. A Petőfi Politikai Tisztképző Akadémia elvégzése után 1952-ben a Zrínyi Miklós Akadémia Társadalomtudományi Tanszékéhez került oktatónak, majd 1956-ban főhadnagyi rendfokozatban önként hagyta el a hadsereget. 1957 és 1958 között Budapesten betanított munkásként dolgozott, majd 1958-ban Baja városában telepedett le. 1958 és 1961 között a bajai Úttörőszövetség titkáráként, majd a bajai pártbizottság osztályvezetőjeként dolgozott (Faludi é.n., Keve 2023). Az 1960-as évek elején tevékeny szerepet vállalt a bajai Felsőfokú Vízgazdálkodási Technikum létrehozásában, ahol 1964-től 1993-as nyugdíjazásáig látta el oktatási feladatát. Kezdetben óraadóként, majd véglegesített oktatóként főiskolai docensi, utóbb főiskolai tanári munkakörben. A szakmai közéletben is aktívan részt vett: rendszeres szervezője volt a Dunamenti Nyár rendezvénysorozatnak, egy időben a TIT városi szervezetének elnöki feladatait is ellátta, alapító tagja lett az MHT Bajai Területi Szervezetének, majd 2000-tól az MHT Vízügyi Történeti Bizottságának (Keve 2023). Faludi Gábor Türr István munkásságával 1967-ben kezdett foglalkozni. A vízgyűjtőtörténet bajai vonatkozásait Halász Rudolf egykori bajai vízügyi igazgató felkérésére nyugdíjaztatása után is folytatta. Több helyen árvíz emléktáblákat állíttatott fel, a Deák Ferenc zsilipnél álló Türr mellszobor létrehozásában pedig szintén aktív szerepet vállalt (Keve 2023, Faludi é.n.).

1. kép. Dr. Faludi Gábor (Keve Gábor gyűjteménye)

Photo 1. Gábor Faludi (Gábor Keve's collection)

A bajai Felsőfokú Vízgazdálkodási Technikumban már a kezdetektől fogva nagy figyelmet fordítottak az ún. KK (költségvetésen kívüli) munkákra. Az Ideológiai Tanszék legnagyobb mértékű KK munkája a bajai Türr István kutatás volt, melynek részleteit az Országos Vízügyi Hivatal és a Felsőfokú Vízgazdálkodási Technikum Ideológiai Tanszéke között létrejött 1968. február 23-i szerződés tartalmazta. Ennek alapján az Ideológiai Tanszék 1968. december 1-i teljesítési határidővel „*Türr István munkásságának történeti és gazdasági feltárása*” című tanulmány elkészítését vállalta.

Az OVH László Ferenc főosztályvezetőt jelölte ki konzulensnek. A kijelölt konzulens Dégen Imre szűk, bizalmi környezetéhez tartozott, így Dégen elsőkézből tájékozódhatott a kutatás minden lépéséről (*Halász Rudolf szóbeli közlése*). Az Ideológiai Tanszék keretében induló munka „*jól kapcsolódott a felsőfokú intézmény szakmai profiljához és Baja város történetéhez is.*” – emlékezett vissza a kutatócsoport vezetője (Faludi é.n.).

A kutatásban Faludi Gábor mellett, Kubatov János és Gergely József tanszéki munkatársak is részt vettek, a gépelési feladatokat Török Éva látta el, tudjuk meg a korabeli KK munkanaplókból. E munkanaplók részletesen rögzítették az anyagválogatással, gyűjtéssel és tanulmányozással kapcsolatos feladatokat, a fontosabb szakmunkákat, a levéltári, könyvtári és múzeumi kutatómunkát, valamint a lényeges konzultációkat. Faludi Gábor például feldolgozta Gonda Béla műegyetemi magántanár Türr monográfiáját, mely Baja város közönsége kiadásában 1925-ben jelent meg, továbbá Majtényi Mihály „*Élő víz*” című 1967-es kötetét (Majtényi 1967, Faludi 1967). A szerző a Ferenc-csatornával kapcsolatosan több történeti-szociográfiai kötetet is jegyzett. Kubatov János Bács-Bodrog vármegye egyetemes monográfiája I. kötetéből a Türr Istvánnal összefüggő részeket tekintette át, de áttanulmányozta Stefania Türr apjáról olasz nyelven 1903-ban írt könyvét is (Türr St. 1903;

Kubátov 1967). Gergely József főként közgazdasági szakmunkákat dolgozott fel, továbbá levéltári mikrofilmanyagokat válogatott (Gergely 1967).

A források kiválasztásában neves szakemberek támogatták a kutatócsoportot. Pécssett, a bajai levéltár egykori vezetője Kopasz Gábor, az Országos Levéltárban Iványi Emma főlevéltáros, a bajai múzeumban Solymos Ede, a bajai Türr István Múzeum egykori igazgatója segítette az adatgyűjtést. A támogatók szakmájuk jeles képviselői is voltak. A Mályusz Elemér-tanítvány Iványi Emma a történettudományok kandidátusa volt és referensként az 1848-1849 utáni emigráció iratainak rendezésével is foglalkozott. Solymos Ede neves néprajzkutató-történészként vált ismertté.

Faludi és munkatársai Türr István életművének eredeti, addig feltáratlan és publikálatlan dokumentumait is összegyűjtötték, mely emelte a kutatómunka értékét. A Magyar Országos Levéltárban feldolgozták a Türr-iratokat, Türr István tervezeteiből, beszédeiből rendszeresen idéztek is munkájuk során (Türr 1871, 1875, 1879, 1880, 1881, 1897, l. Faludi 1974).

A kutatócsoport tagjai többször jártak a Műegyetemi Könyvtárban, a VITUKI Könyvtárban és többször konzultáltak László Ferencsel és P. Károlyi Zsigmonddal is (Faludi 1967). A konzulensek kiválasztása tudatos, megfontolt kutatói magatartást sejtet. P. Károlyi Zsigmond „*A vízhasznosítás, vízépités és vízgazdálkodás története Magyarországon*” címmel 1960-ban megjelent korszakos munkája külön fejezetet szánt ugyanis Türr István csatornáért folytatott harcának (Károlyi 1960). P. Károlyi Zsigmond gazdag forrásanyagra támaszkodva írt Türr tevékenységéről, hivatkozva Gonda Béla Türr Istvánról szóló alapművére (Gonda 1925) és Türr Istvánnak a „*Gazdasági Mérnök*” c. korabeli lapban megjelent számos írására is. P. Károlyi munkájánál felhasználta a Ferenc-csatorna tárgykörébe tartozó kutatásokat, így Andrássy Gyula „*A Ferencz-csatorna*” címmel, a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönyében megjelent írását, és – bár a „*csatornák és vasutak harcának*” feltárását a P. Károlyi a jövő feladatának tekintette – a témába vágó első szakmunkákat, így Herrich Károly (aki a Tisza-szabályozás 1850-1879 közötti vezetőjeként ismert a vízügyi történelemben) 1882-es írását is beépítette a Türr Istvánról szóló fejezetbe (Andrássy 1878, Herrich 1882). Kubátov János munkanaplója – bár pontos bibiográfiai adatok nélkül – de említette Károlyi Zsigmond tanulmányozását, Faludi pedig a Földrajzi Közleményekben megjelent írásában hivatkozott is a Dégen-korszak közismert vízügyi történetírójának kötetére.

Dégen Imre támogatta a külföldi forráskutatásokat is, tudjuk meg a kutatásvezető visszaemlékezéséből (Faludi é.n.). Faludi Gábor az OVH szolgálati útlevelével ugyanis Szabadkára, Zomborba, Verbászra és Újvidékre is ellátogatott. Jugoszláviai kutatásait Süli Endre, a szabadkai mérnökiskola mérnöktanára segítette. Külföldi tanulmányútja során Faludi találkozott Majtényi Mihállyal. Hozzá Balogh Gyula mérnök, a Ferenc-csatorna nyugalmazott igazgatója társaságában utazott el. Mind Majtényi, mind Balogh visszaemlékezései tovább gazdagították a korábbi Türr-kutatások eredményeit. A szerbiai levéltári munkában Faludit a Felsőfokú Vízgazdálkodási Technikum orosz tanára Kubátov János segítette (Halász Rudolf szóbeli közlése).

A TÜRR-KUTATÁS ELSŐ EREDMÉNYEI

Az első adatfeltárásokat Faludi Gábor és Kubátov János a Vízgazdálkodásban, a Vízügyi Közleményekben, a Pedagógiai Szemlében, a Felsőfokú Vízgazdálkodási Technikum Közlemények kiadványában, a Tudomány és Mezőgazdaságban és a Földrajzi Közleményekben összegezték (Faludi 1968a; Faludi és Kubátov 1975, 1976; Faludi 1975; Kubátov 1970; Faludi 1970; 1969, 1974). Faludi Gábor erről évtizedekkel később visszaemlékezésében némi keserűséggel így írt: „Ezekben az országos folyóiratokban évtizedekkel ezelőtt megjelent írások Baján alig ismertek.” (Faludi é.n.).

Az első írások átléptek a diszciplináris kereteken és a tanulmánycímek azt jelzik, hogy ezek a munkák már összegző, értékelő jelleggel születtek meg. Faludi Gábor írásaiban a bajai születésű Türr István életrajzának fontosabb mozzanatait is rendszerezte. Ezek szerint Türr a nemzetközi hírnevét az olasz nép 1848-as szabadságharcában, majd Garibaldi katonájaként az egységes Olaszország megteremtéséért folytatott harcban alapozta meg. Később Angliában tőzsdeügynökként dolgozott és szerzett pénzügyi-közgazdasági ismereteket. A krími háború idején az angol és az olasz kormány megbízásából diplomáciai küldetést látott el. Konstantinápolyi tartózkodása mérőföldkő Türr életében: itt ismerkedett meg Ferdinand de Lesseps francia mérnökkel és a magyar emigráció számos tagjával. 1861-es házassága révén nemcsak a francia uralkodóházzal került közvetlen kapcsolatba, de e házasság megnyitotta a kapukat a befolyásos európai politikai-diplomáciai körök világába is. Az 1867-es kiegyezés amnesztia lehetőségével élve visszatért Magyarországra és az ország gazdasági felemelkedése érdekében komplex vízgazdálkodási koncepciókat dolgozott ki (Faludi 1968a).

Faludi Türr Istvánt Széchenyi munkásságával állította párhuzamba. Széchenyihez hasonlóan ugyanis Türr István is külföldi tapasztalatokra támaszkodva akarta az ország fejlesztését előmozdítani. „*Elemezte a francia, az indiai, az angol, olasz és amerikai tapasztalatokat, a holland védműveleteket, a magyar folyószabályozás korábbi történetét. Mind a külföldi, mind a korábbi hazai tapasztalatokat az illetékes vezető szervek és a közvélemény figyelmébe ajánlotta olyan összehasonlításokkal és következtetésekkel, amelyek a konkrét magyar viszonyoknak felelnek meg.*” – olvashatjuk Faludi egy későbbi, 1987-es írásában (Faludi 1987).

Türr mindent nemzetközi összehasonlításban mért. Két példa kívánczik ide, mindkettő Türr István 1881. május 4-én a Gazda-Körben a hazai vízügyről tartott előadásából származik, melyre Faludi hivatkozott is.

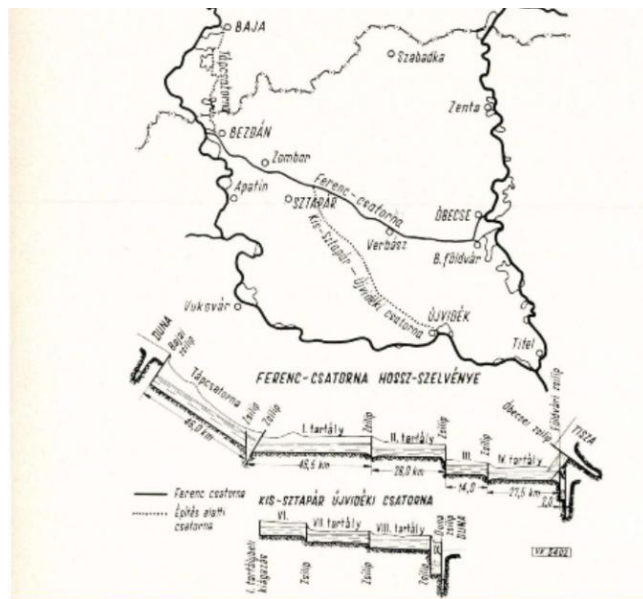
Ebben a beszédében Türr méltatta Kvassay Jenőt és az általa kiépített hazai kultúrmérnöki intézményt. Kezdetben viszont Kvassay is csak félénken mert hozzányúlni a levezető árkok építéséhez és az alagsóvezetéshez. Mikor látta, hogy ez a dolog megy, nagy kedvvel folytatta a munkát. – összegezte ezzel kapcsolatos gondolatait Türr. De a kultúrmérnökök száma Lombardiával nem összehasonlítható: „*Nem rég beszéltem a kereskedelmi miniszterrel, a ki nekem nagy garral mondta, hogy most már van 14 culturmérnök. Igen természetes, hogy én meg azt mondtam, hogy*

Lombardiában van vagy 500, és hogy ha majd 100 lesz, tessék velem beszélni.” (Türr 1881).

Az 1879-es szegedi árvíz katasztrófa kapcsán pedig Türr a kínai árvédekezés hatékonyságára hívta fel a figyelmet. A kínaiak az árvíz által veszélyeztetett városokat körgáttal vették körül, melyek segítségével a veszélyeztetett várost szigetté változtatták.

Türr István a hiteléletéről, a csatornaépítésről, a vízi közlekedés fejlesztéséről, az öntözésről, az utakról, a magyar mezőgazdaság létfontosságú problémáiról írt vagy tartott előadásokat.

Erős patriotizmusa is befolyásolta, amikor hazatérve 1868-ban Sayn francia, majd 1869-ben Pietro Caramorra olasz mérnökkel beutazta az egész Bácskát, olvashatjuk Faludi 1974-es írásában. A Ferenc-csatornát (a Duna-Tisza csatornát) még Kiss József és fivére, Kiss Gábor mérnökök tervezték és építették meg 1793 és 1802 között. Türr István legnagyobb teljesítménye – melyet írásaiban Faludi is jelentősnek ítél – a XIX. század második felében megvalósuló Ferenc-csatorna rekonstrukciója, valamint az új, 46 km hosszú Baja-Bezdan közötti tápcsatorna és a Ferenc-csatornát a Dunával dél felé összekötő 68 km hosszú Sztapár-Újvidék közötti öntöző-hajózó csatorna megépítése volt (Faludi 1987).

2. kép. A Ferenc-csatorna, a Baja-Bezdan tápcsatorna és Kis-Sztapár-Újvidéki öntözőcsatorna térképe (Faludi 1975)

Photo 2. Map of the Ferenc Canal, the Baja-Bezdan Feeder Canal and the Kis-Sztapár-Újvidék Irrigation Canal (Faludi 1975)

A Ferenc-csatorna rekonstrukciójára és bővítésére irányuló koncepciót Türr 1881. május 4-én a Gazda-Körben ismertette. Mivel Faludi a Földrajzi Közleményekben hivatkozott is erre az előadásra, e sikeres vízgazdálkodási koncepció lényegét Türr István 1881-es előadása alapján mutatjuk be.

Türr egyrészt méltatta a Kiss testvérpár munkáját. Mint írta, a Ferenc-csatorna sok bajt gyógyított meg, hiszen 1804-re 160 ezer holdnyi mocsarat távolított el. A Ferenc-csatorna rekonstrukciója és bővítése a XIX. század második felében két célt szolgált. Egyrészt Duna és a Tisza közti csatorna a vasútnál olcsóbb víziközlekedést biztosított, másrészt a Kis-Sztapár és Újvidék közötti öntözőcsatorna jobb minőségű gabona (búza) termelését tette lehetővé, amely az amerikai és orosz gabonával való verseny miatt vált fontossá. Bács megye ugyanis kiváló termőföldjéről ismert, és az Osztrák-Magyar Monarchia élelmiszerraktárának számított. Előadásában Türr részletesen felvázolta az amerikai gabona európai jelenlétének a magyar mezőgazdaságra nézve hátrányos következményeit. Texas hozta példának, mely kétszer nagyobb területen fekszik, mint Franciaország. Texasnak akkor mintegy 2 millió lakosa volt, de ez a lélekszám Türr szerint hamarosan eléri a 40 milliót. Texasban a búzát már májusban aratják és az Atlanti óceánon át gyorsan eljut Európába. A szeptemberi texasi kukoricatermés szintén elárasztja Nyugat-Európát.

A Ferenc-csatorna rekonstrukciója és bővítése tehát a versenyképesség megőrzése miatt is jelentős eredményként értékelhető. Türr István az idézett beszédében a Bácska nemzetgazdasági jelentőségét is hangsúlyozta: „A különbség az akkor és most közt az, hogy ott, hol hajdan 'piscis' volt, ma búzaföld van, még pedig igen jó, és hogy Bács megye ma több adót fizet egyedül, mint egész Horvátország.” (Türr 1881). Mindez igazolja Türr István közgazdasági alapozottságú komplex vízgazdálkodási szemléletét, progresszív gondolkodását.

Faludi Gábor és Kubatov János Türr István kulturális-népművelési kezdeményezéseiről is írtak. Türr reménykedőnek ítélte meg az Eötvös József nevéhez kapcsolódó 1868: XXXVIII. törvénycikket, mely 6 és 12 éves életkor közötti gyermekek számára írta elő a kötelező iskolába járást. Ezen felbuzdulva Türr hozzálátott a felnőttek oktatását és nevelését célzó ún. „népnevelési szövetség” létrehozásának. Úgy gondolta, hogy elsősorban a 14 és 30 év közötti életkorúaknak kell az oktatást biztosítani. 1868-ban Türr István ezért kezdeményezte a bajai népművelési kör megalakítását, melynek alakuló ülésén a Városháza nagytermében összegyűlt hallgatóságnak Czirfusz Ferenc és Vidovits Bonaventura tartottak előadást (Kubatov 1970). Ilyen népművelési köröket ugyanakkor más városokban (pl. Kecskeméten vagy Szabadkán) is létrehoztak. 1870-ben Budapesten Türr István elnökletével pedig létrejött a Központi

Népoktatási Kör (Faludi 1968a). Türr István a felnőttképzés terén mintegy másfél évtizedig fejtett ki aktív tevékenységet. Fontosnak tartotta a tudomány és kultúra széles körben való népszerűsítését is. Ezért alapította meg a Corvina Társulatot, mely több mint 30 kiadvány megjelentetésével széles néprétegek számára elérhető áron biztosította a tudományhoz és kultúrához való hozzáférést. A kiadványok a későbbi népkönyvtárak létrehozását is megalapozták. Az 1870-es években Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter által támogatott bizottság – melynek elnöke Türr István lett – a népkönyvtárak megszervezésével foglalkozott (Kubátov 1970).

Faludi Gábor korai írásaiban Türr István munkásságának reális értékelésére törekedett, kiemelve az egykori bajai szabadságharcos érdemeit és kudarcait is.

A bajai tanszéki kutatócsoport vizsgálati eredményeire alapozva megállapíthatjuk, hogy Türr István nemzetközi látókörrrel rendelkezett, tetteit közgazdasági szemlélete határozta meg. Célja az volt, hogy a hitel, - a pénz, - és az adópolitikát, valamint a vízgazdálkodást a mezőgazdasági termelékenység növelése és a hazai mezőgazdasági termékek (elsősorban a gabona) versenyképességének biztosítása szolgálatába állítsa (Faludi 1975).

Ugyanakkor sokszor meddő harcot vívott a hazai bürokratizmussal, korrupcióval, a közönyösséggel, sőt a kormányzati törekvésekkel szemben is. Míg Nyugat-Európában a polgári fejlődés korában a vasútépítés előtt nagy csatornázási munkálatokat végeztek, nálunk a vasútépítés teljesen háttérbe szorította a vízi közlekedést, a teljes hajózható csatornarendszer kiépülését. A kormány is nagy erővel támogatta a vasútépítés ügyét. Bár ezek a körülmények Türr Istvánban tovább erősítették az egész országot átfogó hajózható csatornák kiépítésének gondolatát, igazi sikert csak a Ferenc-csatorna fejlesztése és bővítése terén tudott elérni (Faludi 1987).

ZÁRÓGONDOLATOK ÉS TOVÁBBI KUTATÁSI LEHETŐSÉGEK

Jelen írás célja a Felsőfokú Vízgazdálkodási Technikum Ideológiai Tanszékén kezdődő Türr István-kutatás első szakaszának áttekintése volt.

A vízügyi ágazat támogató légkört biztosított. Ismert, hogy Dégen Imre a szaktörténeti kutatások jelentőségét nagyra értékelte, a vízügyi szakma nagy elődeit példának állította. A Magyar Hidrológiai Társaság szervezetén belül, 1973. májusában alakult meg a Vízügyi Történeti Bizottság, mely intézményesítette a történeti kutatásokat. De a hazai hidrológusok, műszaki szakemberek e Bizottság megalakulását megelőzően sem voltak közömbösek a szaktörténet-írás kérdései iránt, ahogyan azt 1973-ban Lászlóffy Woldemár egyik írásában megjegyezte (Lászlóffy 1973). A geodézia és térképészet-történet jeles kutatója, Bendeffy László az 1960-as években az Országos Levéltár gyűjteményében található kézíratos vízrajzi térképek kutatását irányította (Fejér 2001). A gazdaság-és technikatörténész, P. Károlyi Zsigmond a Vízgazdálkodás folyóiratban a „Vízügyi eseménynaptár” rovatot szerkesztette, rendszeresen írt a nagy elődokról vagy a jeles vízügyi eseményekről. Dégen Imre 1967-ben a VITUKI-n belül egy vízügytörténeti kutatócsoport szervezésével is megbízta P. Károlyi Zsigmondot, mely kutatások eredményeként jelent meg a P. Károlyi Zsigmond által szerkesztett, részben

írt Vízügyi Történeti Füzetek című kiadványsorozat. Schmidt Eligius Róbert bányamérnök a hazai hévíztörténetet kutatta, és Lászlóffy Woldemár maga is kiemelt figyelmet fordított a hidrológia történetének vizsgálatára. Dégen Imre hivatali működése alatt jött létre a Magyar (1988-tól Környezetvédelmi és) Vízügyi Múzeum, közismert nevén a Duna Múzeum, valamint a Vízügyi Levéltár (ma Környezetvédelmi és Vízügyi Levéltár) is. A Dégen-korszak történeti kutatásait a bajai Türr István-kutatás tovább gazdagította.

Dégen Imre nemcsak támogatta a történeti kutatásokat, de beszédeiben, vagy írásaiban előszeretettel citált is történelmi példákat, utalva e történeti kutatások eredményeire, jelentőségére. 1968. augusztus 4 és 17-e között az Országos Vízügyi Hivatal (OVH), a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat (TIT) és a területileg illetés tanácsai szervek közös szervezésében tartották meg Baján a Dunamenti Nyár című rendezvénysorozatot (Faludi 1968b). A bajai rendezvény központi témája, – Baja város vízvárosi jellegéből adódóan – a vízügy volt. 1968. augusztus 6-án Ortutay Gyula, a TIT elnöke, Baja város országgyűlési képviselőjének megnyitója után Dégen Imre tartott előadást, ahogyan azt a konferencia jegyzőkönyvéből megtudjuk (Dégen 1968). Dégen Imre előadása nem szükkölködött a történelmi példákban. Beszédében részletesen kitért Baja történeti múltjára, és hangsúlyozta a bajai születésű Türr István munkásságát is. Türr István méltatását egyrészt a háziga-bajaiak felé tett udvarias gesztusként értékelhetjük. Türr István tevékenységeinek részletes ismertetése ugyanakkor azt is jelzi, hogy Dégen alaposan felkészült a Türr István életműből és nyomon követte az OVH által támogatott bajai Türr István-kutatást is. „*Türr István az 1848/49-es szabadságharc legendás hírű hőse – akinek tiszteletére épített emlékmű képe díszíti a Vízgazdálkodási Napok programfüzeteit is – nemcsak a háborús, de a békés küzdelmek hőse is volt. Nevéhez fűződik a Ferenc-csatorna helyreállítása, a Baja-Bezdáni csatorna építése, a Panama- és a Korinthusi-csatorna építésének gondolata, a Sztapár-Újvidéki öntöző-csatorna létesítése.*” – hangsúlyozta előadásában. Végezetül Dégen azonosult is Türr István komplex vízgazdálkodási szemléletével, progresszív vízgazdálkodási koncepcióival, tevékenységével, melynek „*középpontjában a hitelpolitika, a mezőgazdaság, a közlekedés és a vízgazdálkodás egysége állott*”. Nem véletlen, hiszen Dégen Imre munkáiban (és egész gondolkodásában) a közgazdasági és ökológiai szempontok hangsúlyozottan jelentek meg.

Ismert tény az is, hogy az OVH első embere és munkatársai elvülhetetlen érdemeket szereztek a bajai Felsőfokú Vízgazdálkodási Technikum beindításában és szakszerű működtetésében. Az OVH szakembereinek folyamatos jelenléte a záróvizsga bizottságokban, az eszközbeszerzésekben való segítségnyújtásuk vagy az R-10-es számítógéppont 1974-es üzembe helyezése mind-mind az ágazat első emberének és apparátusának a bajai felsőfokú vízügyi képzés iránti elköteleződését bizonyítja.

Jelen írásnak nem volt célja az 1960-as években kezdődő kutatás későbbi folytatásának bemutatása. A Türr István-kutatás ugyanis Faludi Gábor nyugdíjazása után akkor kapott új lendületet, amikor Halász Rudolf akkori bajai vízügyi igazgató vízügytörténeti kutatásokkal bízta meg az egykori tanszékvezetőt. A Türr-kutatás rendszerváltás utáni

folytatása a bővülő publikációk és előadások mellett már konkrét város-és műemléktörténeti jelentőséggel is bír. Ennek részletes ismertetése további kutatómunkát igényel.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A tanulmány a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Vízudományi Kar támogatásával készült.

IRODALOMJEGYZÉK

1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában

1961. évi III. törvény a Magyar Népköztársaság oktatási rendszeréről

12/1962. (V. 5.) Korm. rendelet a felsőfokú technikumokról

1033/1970. (VIII.7.) sz. Kormányhatározat

Andrássy Gy. (1878). A Ferencz-csatorna. MMÉEEK. 12. évf. 1. sz. 1-30.

Czédli Gy. (1970). Beszámoló a Vízgazdálkodási Főiskolai Kar oktató-nevelő, tudományos munkájáról, káder és gazdasági helyzetéről. Baja, 1970. december. NKE VTK VIII. 92. 7.d.

Dégen I. (1968). Előadás. In. Jegyzőkönyv az 1968. augusztus 6-án Baján megtartott „Dunamenti Nyár” konferenciáról. Dégen hagyaték. KVL XXXI. 5. c. OVH iratok 4. Beszéddek, előadások 1967-1968

Faludi G. (1967). KK munkanapló. NKE VTK VIII. 91. 27. d.

Faludi G. (1968a). Gondolatok Türr István értékeléséhez. Vízgazdálkodás. VIII. évf. 3. sz. pp. 68-70.

Faludi G. (1968b). Tudományos vízgazdálkodási napok Baján. Vízgazdálkodás. VIII. évf. 5. sz. pp. 159-160.

Faludi G. (1969). Gondolatok Türr István értékeléséhez. Tudomány és Mezőgazdaság, VIII. évf. 1. sz. pp. 99-101.

Faludi G. (1970). Türr István és a magyar vízgazdálkodás. FVT Közlemények 3. 1970. Baja.

Faludi G. (1974). Vázlat Türr István vízgazdálkodási nézeteiről. Földrajzi Közlemények. XXII. (XCVIII.) kötet. 3. sz. pp. 240-243.

Faludi G. (1975). Türr István születésének 150. évfordulójára. Vízügyi Közlemények. 57. évf. 4. füzet. pp. 463-474.

Faludi G. (1987). Türr István és a magyar vízgazdálkodás. Honismeret. XV. évf. 1. sz. pp. 41-43.

Faludi G. (é.n.). Életút. Kézirat.

Faludi G., Kubatov J. (1975). 150 éve született Türr István. Vízgazdálkodás. XV. évf. 6. sz. pp. 197-202.

Faludi G., Kubatov J. (1976). 150 éve született Türr István II. Vízgazdálkodás. XVI. évf. 1. sz. pp. 22-27.

ASZERZŐ

Albert Gábor történész, főiskolai tanár. 2003-ban fejezte be PhD doktori tanulmányait az ELTE BTK XIX-XX. századi Magyar Történeti Doktori Iskolában, 2016-ban az egri Eszterházy Károly Főiskolán habilitált neveléstudományokból. A Szegedi Tudományegyetem Mezőgazdasági Kar főiskolai tanára, a Fekete Gyula Intézménytörténeti Kutatási Program és Intézménytörténeti Kutatócsoport vezetője. A Nemzeti Közzolgálati Egyetem Vízudományi Karán a Kar jogelőd intézményeinek komplex történeti kutatását végzi. Kutatási területe: agrárszakoktatás-történet, vízügy-történet, intézménytörténet. 2023-tól tagja a Magyar Hidrológiai Társaságnak.

Fejér L. (szerk.) (2001). Vizeink Krónikája. VMLK, Budapest, 2001.

Gergely J. (1967). KK Munkanapló. NKE VTK VIII. 91. 27. d.

Gonda B. (1925). Türr tábornok. Kiadja Baja város közönsége. Budapest.

Herrich K. (1882). A csatornák és vasutak harca. Gazd. Mérnök, 6. évf. 21. sz. pp. 205-208.

Károlyi Zs. (1960). A vízhasznosítás, vízepítés és vízgazdálkodás története Magyarországon. Műszaki Tudománytörténeti Kiadványok, 13. szám. Tankönyvkiadó. p. 322.

Keve G. (2023). Dr. Faludi Gábor. Békés, 1933. március 8. – Baja, 2023. március 8. Hidrológiai Közöny. 103. évf. 2. sz. pp. 79.

Kubatov J. (1967). KK munkanapló. NKE VTK VIII. 91. 27. d.

Kubatov J. (1970). Türr István és a magyar felnőttoktatás kezdetei. Pedagógiai Szemle. 20. évf. 12. sz. pp. 1142-1149.

Lászlóffy W. (1973). A Magyar Hidrológiai Társaság Vízügyi Történeti Bizottsága. Hidrológiai Tájékoztató. 1973. pp. 15-17.

Majtényi M. (1967). Élővíz. Magvető Kiadó. Budapest.

Szlávik L. (2022). A bajai vízügyi felsőoktatás 60 éve (1962-2022). A Nemzeti Közzolgálati Egyetem Vízudományi Kar kiadványa. Felelős kiadó: Dr. Bíró Tibor dékán.

Szöbeli közlés - dr. Halász Rudolf. Baja, 2024. június 14.

Szöbeli közlés - Simó Domokos. Baja. 2024. szeptember 18.

Türr I. (1871). Tervezet a Ferenc-csatorna helyreigazítása és a Kis-Sztpártól Újvidékig újból ásandó csatornáról.

Türr I. (1881). Beszéde a vízügyről. Athenaeum, Budapest.

Türr I. (1879). Türr tábornoknak 1879. november 23-án tartott beszéde a víziutakról

Türr I. (1897). Türr I. 1897. évi március hó 23-án az új városház termében tartott beszéde (vízszabályozás)

Türr I. (1880). Az amerikai közlekedési hálózat és gazdasági gépek befolyása a termelésre. Budapest.

Türr I. (1875). A csatornázási ügy Franciaországban. Budapest.

Türr St. (1903). L'Opera de Stefane Türr nel risorgimento italiano (1848—1870) Vol. 2. Roma, Fozzano